

proper patronymic suffixes «-ych, -ovych, -evych, -ovets and -ynets» used in anthroponomy.

Key words: *anthroponym, patronym, patronymic family name models, patronym-derived oikonyms.*

Надійшла до редакції 18.07.2015

УДК 811.161.2'373.2

А. І. Вегеш

*кандидат філологічних наук, доцент
Ужгородський національний університет
e-mail: anastasia.vegesh@gmail.com*

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗАРЯД ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ РОМАНУ «ВІЧНИК» МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ

У статті досліджуються літературно-художні антропоніми з роману «Вічник» Мирослава Дочинця. Подається опис онімів, які несуть характеристичний заряд, тобто «промовляють»; встановлюється їхня предметна етимологія.

Ключові слова: *авторський неологізм, апелятив, вічник, етимологія, літературно-художній антропонім.*

Мирослав Дочинець — закарпатський письменник, журналіст, редактор, автор багатьох романів, які протягом кількох останніх років все більше і більше стають популярними серед читацької аудиторії. Є багато різних літературознавчих статей на книги М. Дочинця, цікавих коментарів (О. Гаврош, Є. Сверстюк, В. Герасим'юк, М. Слабошпицький, Т. Вергелес та ін.), але мовознавчий аспект досліджено мало. Ми дослідили літературно-художні антропоніми у романі «Лис у винограднику» та звернули увагу на промовистість назв романів автора [1; 2].

Наша стаття присвячена вивченню літературно-художніх антропонімів (надалі ЛХА) у романі М. Дочинця «Вічник. Сповідь на пере-

валі духу»; наше завдання — описати назви героїв роману, розкрити їх інформаційний заряд.

Назви літературних героїв сучасних українських письменників були предметом зацікавлення багатьох дослідників (Ю. Карпенко, М. Мельник, Л. Белей, Л. Масенко, Г. Лукаш та ін.).

Ми вже зазначали, що власні назви Дочинцевих героїв добре продумані, вишукані, маловживані, народні. Проблемі власних назв автор, на наш погляд, приділяє багато уваги. Всі вони несуть якусь інформацію. І хоч вивчення власних назв у художньому творі, як казав Ю. Карпенко, — «карколомна річ», ми спробуємо їх дослідити.

Прототип героя «Вічника» — реальна людина, закарпатець, мудрець Андрій Ворон. Якби автор залишив героєві реальне наймення, то воно б все одно було промовистим. Адже Ворон у міфології багатьох народів посідає почесне місце як птах, що створював світ, як тотем, першопредок [15, с. 336]. Як істота, що довго живе на світі, ворон вважається мудрим. Таким древнім (104 роки) і мудрим був Андрій Ворон, а значить і Вічник.

Мудрий дід із села як носій здорового «народного» глузду — традиційний герой українського письменства. Він виголошує вічні істини, часом протиставляючи їх світогляду молоді. Вічник — дід родом із Карпат, які заслужено вважають осередком народності, традицій та близькості до природи [5].

Дочинців герой пройшов через усі випробування, які випали на долю його краю. «Цей герой — ніхто. Там немає ані професії, ані імені, ані національності, бо він був вищим від усього цього. Мені хотілося подати образ людини-борця», — каже автор [12]. Від нього забирали все: дім, землю, свободу, але не змогли «відібрати безсмертної душі. ...Бо вони і їх режими не знали головного закону — закону Вічності» [13]. Відбуваючи заслання на Колимі, герой сам називає себе табірним вічником. У кінці роману герой резюмує: «...я на цьому світі був завжди. І буду вічно. ...Так, я — вічник...» [7, с. 284]. Автор змальовує долю особистості, котра перебуває в пошуках істини, формує той життєвий алгоритм, який дозволить їй досягти гармонії з Всесвітом. «Життя Вічника — щоденне, щохвилинне Служіння. Служіння людям, собі, вічності. ...Вічник доходить до закону Вічності, до безсмертя духу» [4].

М. Дочинець порушує теми загальнолюдського значення — вічні теми, перейняті пошуками смислу життя та першосутності, ролі осо-

бистості в контексті всесвіту. Його Вічник переймається «визначальними мотивами людського буття, що пов'язані з життям та смертю, людиною і природою, людиною і Богом, любов'ю і ненавистю, добром і злом, творчістю та руйнуванням тощо» [10, с. 135].

Головний герой роману має багато імен, усі вони утворені від апелювативів. Герой зізнається, що називали його «в своєму невір'ї, в своїй боязкій шані — то Знахарем, то Знатником, то Відуном, то Босоркуном, то Характерником, то Вічним Дідом, то Тим, що живе в Чорній Хащі...» [7, с. 4]. Імен багато, усі вони цікаві, але автор вибирає назву **Вічник**, що має символічне значення. Вимальовується образ, що підіймається до рівня носія ідей, постулатів вищого гатунку. Зв'язок таких образів-ідей із концептуальним баченням світу може бути більш або менш прозорий, але шлях від образу до вербалізованого символу свідомо чи несвідомо закодований автором мистецького твору [9, с. 172–173]. Назва «Вічник» засвідчує передовсім усвідомлену читачем реалізацію концептуалізації через образ-ідею, образ-символ, який не є прозорим щодо свого наповнення, бо несе не лише перший-ліпший смисл, а й додатковий внутрішній «заряд». Головний герой розуміє, що тварини і люди — це «лише питомий порох вічного коловороту життя».

Слово вічник не фіксують наші словники. Але, опираючись на дефініцію до слова вічний, дізнаємось, що це такий, який «не має початку й кінця, безконечний у часі; незалежний від часу, незмінний; який не зникає, не перестає існувати» [3, с. 191].

Як бачимо, авторське новоутворення Вічник має інформаційний зміст (інформаційно-стилістична функція) і оціночний момент (емоційно-стилістична функція). Разом вони працюють на тему, на ідею, художній задум, виражають сокровенне, мають кілька змістових шарів, що вказують на різні думки і оцінки письменника [8, с. 218]. Підбираючи ім'я для свого героя, автор стає творцем. Він створює всесвіт у слові-імені, що стає квінтесенцією зображеного в тексті, стає головним.

Літературні імена, вигадані автором, «свідчать, з одного боку, про прагнення автора позбавитися прецедентного подвоєння значень з їх подальшим викривленням, а з другого — уникнути нейтральності імені-знака, його одночасної «затертості» та анонімності. Ці нові імена, які функціонують скоріше за принципом метафори, яка проявляється не відразу, а поступово, у міру розгортання художнього твору, руйнують традиційні конвенціональні уявлення, породжують

нові поняття локусу, часу, іншого соціального ряду та психологічного типу» [6, с. 126].

Авторський неологізм Вічник дуже подібний до назви Вічний Жид (невгамовний мандрівник, вічний блукалець). Але у контексті постмодернізму із його своєрідним розумінням часу і простору — «відкритої ризоми, спрямованої у Всесвіт, цей конотонім набуває нового значення — людина, що вільно переміщається в часі» [11, с. 174]. А Вічник — зерно, з якого «замісили муку і спекли хліб Життя для бенкету Вічності» [7, с. 192].

Не менш цікавими є й інші назви героя: **Знахар, Знатник, Відун, Босоркун, Характерник, Вічний Дід, Той, що живе в Чорній Хаші...** На наш погляд, всі ці назви — лиш незначне доповнення до назви Вічник. Перераховані назви є синонімами до слова чарівник. «Чарівник (чаклун, ворожбит, чародій, характерник, чорнокнижник, градівник, химородник, ярижник, знахар, босоркан, шаркан, відьмак) — реальна людина з надприродними здібностями, які має від народження або які отримала, підписавши угоду з нечистою силою» [15, с. 217]. Спробуємо з'ясувати, чи є генетичні зв'язки між цими словами.

Відун — «вішун, пророк. У давніх слов'ян — людина, яка вгадувала майбутнє» [3, с. 183]. Саме слово має давньоруський корінь, пов'язаний зі значенням «відати», «знати», «провидіти». Санскритське «veda» — означає «святищенне знання» [15, с. 211].

Знахар, знатник — «людина, що лікує різними немедичними засобами, а також займається чаклуванням» [3, с. 469]. Хоча є дані, що функції чаклуна і знахаря принципово відмінні. «Якщо чаклун діє на шкоду людині й залежить від нечистої сили, то знахар із нечистою силою не водиться, а людям допомагає. У знахаря повна хата всякого зілля, трав, коренів, із яких він робить ліки. Кажуть, що знахар розуміє мову звірів, птахів, рослин» [15, с. 222].

Босоркун — упир, «те саме, що вампір» [3, с. 1509].

Характерник — «чаклун, чарівник» [3, с. 1556]. Характерниками, тобто особами з надприродними можливостями, називали козаків-запорожців.

Літературно-художній антропонім **Вічний Дід** не викликає асоціацій з нечистою силою, а вказує на поважний вік персонажа.

Неабиякою таємничістю позначений онім **Той, що живе в Чорній Хаші**. На появі цього оніма позначилося табування і, «відповідно,

заміна номінацій». Подібні народні номінації демонологічного рівня трапляються у фольклорі, у «Лісовій пісні» Лесі Українки («*Той, що в скалі сидить*»), у романі Любка Дереша «Трохи п'їтьми, або На краю світу» (*Той, Хто Прихований Від Себе*). Чорна Хаша — це щось дуже далеке і «темне», куди мало хто заходить, а той, хто там живе — дивний і теж «темний». Вічник спілкується з природою, живе далі від людей, тому й отримав таке назвисько. Сам персонаж не вважає себе чаклуном, а частинкою природи: «*Жива окрушина в лоні гір, піщинка в морській мушлі, — я викохував тут у собі перл безсмертної душі. Упосліджений світом і покинутий людьми, замкнений у кам'яній коморі Природи, — знайшов свободу волі і радість ширяння духу*» [7, с. 5].

Як бачимо, ці прізвиська лиш частково характеризують героя за тою чи іншою ознакою, а деякі із них (Босоркун, Характерник) відрізняються від інших своїм лексичним навантаженням. Та чи не найбільше з усіх ЛХА підходить назва Знахар, про що неодноразово підтверджує текст роману: «...поголос про безіменного знахаря ширився Верховиною, і ліки замовляли аж з Мукачєва, Дебрецена й Лемберга...» [7, с. 196]. Якийсь надприродний дар могла передати внукові бабка, яку в «селі називали шептункою. Вона метала карти, зливала віск, судила по волосині, приймала в породіль дітей і спроваджувала мерців» [7, с. 17]. Орієнтуватися в травах і ліках навчив його аптекар Джеордже, пізнавати світ, розуміти довкілля вчився у людей різних національностей.

Цікавим є авторське тлумачення ЛХА **Драг**. З тексту роману дізнаємося, що батьком Вічника був пан Драг, який приїздив «з Відня до діда на вакації». М. Дочинець подає також історичну довідку про лицаря Драга Хустського, якого люди за «чортоватий норів» прозвали Драгом. «*По-румунськи се означає чорт*» [7, с. 21]. На наш погляд, це не зовсім правильне тлумачення. Міфологічна румунська назва звучить драк («*drac* — чорт, диявол, дідько, біс» [16, с. 142]). А антропонім Драг (ДраГ) за фонетичними ознаками, як зазначає П. Чучка, — «це південно-словянське з походження ім'я, в основу якого закладено праслов'янський прикметник *dorg* (*дорогий, милий, любий*)» [14, с. 172–173]. Хоча, стосовно назви Драгово, то і справді існує легенда, про яку розповідає автор.

Серед імен головного героя виділяється назва **Монах**. «*Мене називали Монахом, хоч я ним не був*» [7, с. 233]. Персонаж — людина набожна, багато часу прожив як схимник у катакомбі, товаришував з мона-

хами, вчився сам і навчав інших. Він проповідує людяність, смирення та злагоду зі світом, тому й називали його монахом. ЛХА утворений від апелятива, що вказує на схожість до осіб духовного стану.

Справжніх монахів іменували, як правило, канонічними варіантами християнських імен, що ми і зафіксували у досліджуваному романі: *Василій, Паїсій, Неофіт, Георгій, Акакій, Кирило, Лавр*.

Головний герой має надприродний дар, але він, на відміну від Бога, не є всемогутньою істотою. Тема Бога є наскрізною в усіх романах М. Дочинця, у «Вічнику» також. Його герой дуже часто думає і вимовляє Ім'я Боже. Саме Ім'я Боже як реальна сила завжди супроводжує Вічника на всіх шляхах його життя і цим він особливо залучається до спілкування з Господом. У Святому Письмі зазначається, що Бог наділений вищими духовними якостями, як от: святість, вічність, премудрість, незалежність, справедливість, всевидючість, велич та ін. Автор називає Бога різними іменами: **Всевишній Господь, Батько, Господь, Бог, Ісус, Даритель, Творець, Син Божий, Лікар, Майстер, Великий Гончар, Великий Ремісник, Верховна Істота**.

Номінація Бог, що репрезентована лексичними одиницями **Всевишній Господь, Верховна Істота**, представлена в значенні: «Той, що володіє світом», «Той, що є символом величі, всесильності» («*Всевишній Господи, що сотворив Світ, Сонце, Місяць, Зорі на небесах*» [7, с. 33]. «*Думка про Верховну Істоту не придумана, не нав'язана нам, вона одержана нами в генах від предків*» [7, с. 271]. Головний герой розуміє, що людина — «раб природи, а з Богом — дитина Мудрого Всесвіту». Сам Бог і Ім'я Боже мають тільки Божу енергію.

Назва **Творець** представлена в значенні «Той, що створив світ, і Той, що творить» («*Ти одне з чудес, створених Творцем*» [7, с. 197]; «*А найбільша тайна в тому, що коли майстер творить, його оберігає Творець*» [6, с. 75]); «*Бо той, хто творить, шукає підпору в Творця*» [7, с. 159]). У М. Дочинця **Творець — Великий Гончар, Великий Ремісник, Лікар, Великий Майстер**. Бог виступає творчо-керівною силою. Пор.: «*Я лише рівна серед рівних мала окришина живого світу, цятка тайни сокровенної, вигляд роботи Великого Майстра*» [7, с. 67]; «*усе згладжують руки Майстра*» [7, с. 192]; «*Але людина — глина, і Великий Гончар може ліпити з тебе дива. Твоїми ж руками*» [7, с. 265]; «*Воно дано лише в поміч душам, які зіпнів Великий Ремісник*» [7, с. 272]; «*не відвертай уст від гіркового трунку, коли в час боли піднесе тобі Лікар*» [7, с. 193].

Лексема **Даритель** представлена в значенні «Той, що обдаровує матеріальними й нематеріальними благами» («*Життя щоденно щось дарує тобі. Даруй і ти. ...Твоїми руками говорить великий Даритель*») [7, с. 192]).

Виділяються в романі й ЛХА біблійних осіб: *Святий Дух, Матір Божя, Лазар, архістратиг Михаїл, святий Тит, святий Павло*.

Серед запозичених із фольклору та літературних текстів ЛХА (терціальні) трапляються такі оніми: *вовчий няньо Полісун, Блуд, цар Гадюн, цариця Олена і царочка Веретениця*, а також ціла низка мудреців та богів античного світу: *Платон, Сократ, Епіменід, Гомер, Аполон, Орфей, Асклепій* та ін.

Трапляються на сторінках роману імена реальних історичних осіб, які також належать до літературно-художньої антропонімії. Такі ЛХА вказують на час, коли відбувається дія твору. Серед них виділяються імена відомих закарпатців: *доктор Панькевич, Іван Орлай, Михайло Балудяньський, Петро Лодій, Іван Заманчик, Юрій Венелін-Гуца*, що очолювали освітянські заклади в різних куточках світу; *цар Франц Йосип, Сталін, Луначарський* та ін. Ці реальні імена автор використовує в історичних ремінісценціях для створення певного фону — історичного, інтелектуального.

ЛХА **Августин Волошин** (Президент Карпатської України) належить дійовій особі роману. Іноді його зовуть просто Батьком: «...сам прем'єр Августин Волошин, поважний, втомлений добродій, доктор теології. Його називали Батьком, і се йому справді парувало» [7, с. 176].

Ім'я відомого закарпатського розбійника **Миколи Шугая** фіксуємо ще у двох варіантах: регіональне звучання («...аби пантрувати Миколу Шугая (в селі його кликали **Никола Сюгай**) і його чорних хлопців») [7, с. 111], а також використання імені за угорським зразком. Сам герой зізнається: «Я лише два слова знаю писати. В мадярському війську більше не вчили... І він натужно вишкрябав під письмом: «**Шугай Міклос**» [7, с. 115].

Автор не експериментує з іменами та прізвищами закарпатців, він називає героїв звичними іменами, черпає з реальної антропонімії прізвища, прізвиська, імена. Серед імен роману виділяємо звичайні християнські імена: *Іван, Петро, Олекса, Юліна*, у деяких з них відчитуються закарпатські діалектні риси: *Нуцька, Микула, Терка, Ферко*.

Серед прізвищ натрапляємо на характерні для регіону називання. Апелятив при прізвищі вказує на професію, сімейний стан тощо. Такі ЛХА є соціально значущими: *професор Матіко, законник Гнот, сотник Скобал, знатний лікар Фединець, редактор Володимир Бірчак, дідо Гафич, дід Петро Стойка* та ін.

Ми зафіксували також оніми, які характерні для інших антропосистем: чеський жандарм *Іржі Ружічка*, єврей корчмар *Гершко*, румунський аптекар *Джеордже Вадаску*, судовласник грек *Захаріос* і його сестра *Платонида*, російський геолог *Кадочников*, китайський мисливець *Чан Бао*, кавказець мінгрел *Вано*, колимський ворожбит *Туку*.

Як бачимо, в літературно-художніх антропонімах — творчий потенціал автора. Мирослав Дочинець вміє добирати ЛХА з реальної антропонімії, створювати нові оніми на основі наявних моделей та переходу апелятивів у розряд онімів. Він вкладає в ЛХА певну оцінку, онім стає найлаконічнішим засобом характеристики героя. Назви персонажів значною мірою визначають «обличчя» художнього твору. Для своїх героїв автор обирає такі найменування, які мають певне художнє навантаження. З одного боку, ЛХА називають суттєву, характерну ознаку персонажа, а з другого — розкривають ставлення автора, інших персонажів до героя твору.

Список використаної літератури

1. Вегеш А. Конотативне та функціональне наповнення літературно-художніх антропонімів у романі Мирослава Дочинця «Лис у винограднику» / Анастасія Вегеш // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: Збірник наукових праць. Присвячується 90-річчю від дня народження професора В. І. Добоша. Випуск 19. — Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2014. — С. 17–21.
2. Вегеш А. Промовистість назв романів Мирослава Дочинця / Анастасія Вегеш // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 2 (32). — Ужгород, 2014. — С. 8–12.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. — К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.
4. Вергелес Тетяна. Життя Вічника — це служіння людям, собі, вічності... — <http://panorama-mukachevo.com/2012/02/06/16478/>
5. Вічник. Поради М. Дочинця для довголіття. — <http://zdorovia.com.ua/harchuvannja/zhiti-yak-stolitnii-did-poraditi-m-dochincy.html>

6. Горенко О. П. Антропонімічний вимір американського романтизму: Монографія / О. П. Горенко // Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — К. : ТОВ «ПанТот», 2008. — 312 с.
7. Дочинець М. І. Вічник / Мирослав Дочинець. — Мукачево: Карпатська вежа, 2011. — 284 с.
8. Карпенко Ю. А. Специфика имени собственного в художественной литературе / Ю. А. Карпенко // Літературна ономастика: зб. статей. — Одеса: Астропринт, 2008. — С. 205–220.
9. Кононенко В. І. Мова у контексті культури: монографія / В. І. Кононенко. — Київ; Івано-Франківськ, 2008. — 390 с.
10. Літературознавчий словник-довідник / [за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка]. — К.: Академія, 2007. — 752 с. — (Nota bene).
11. Лукаш Г. П. Актуальні питання української конотоніміки: монографія / Г. П. Лукаш. — Донецьк: Промінь, 2011. — 448 с.
12. Олійник Євгенія. Письменник Мирослав Дочинець презентував нову книгу. — <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24463287.html>
13. У Києві презентують. — <http://platfor.ma/art/4f1e900c86c3b/>
14. Чучка П. П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник / П. П. Чучка. — Ужгород: Ліра, 2011. — 432 с.
15. 100 найвідоміших образів української міфології / [Завадська В., Музиченко Я., Таланчук О., Шалак О.]. — К. : Орфей, 2002. — 448 с.
16. Dictionar Roman-Ukrainean. Румунсько-український словник. — Bucuresti : Editura Didactica Si Pedagogica, R. A., 1963. — 563 s.

Вегеш А. И.

к. филолог. н., доцент

Ужгородский национальный университет

e-mail: anastasia.vegesh@gmail.com

ИНФОРМАЦИОННЫЙ ЗАРЯД ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫХ АНТРОПОНИМОВ РОМАНА «ВИЧНЫК» МИРОСЛАВА ДОЧИНЦА

Резюме

В статье произведено исследование литературно-художественных антропонимов романа «Вичнык» Мирослава Дочинца. Подается описание онимов, которые несут характеристический заряд, то есть «говорят»; устанавливается их предметная этимология.

Ключевые слова: *авторский неологизм, апеллятив, вичнык, этимология, литературно-художественный антропоним.*

Vehesh A. I.

Ph.D., Associate Professor

Uzhgorod National University

e-mail: anastasia.vegesh@gmail.com

INFORMATIONAL MESSAGE OF THE PROPER NAMES OF THE LITERARY HEROES IN THE NOVEL «VICHNYK» BY MYROSLAV DOCHYNETS

Abstract

The article researches the proper names of the literary heroes in the novel «Vichnyk. Confession on the Passover of the Spirit», written by the Transcarpathian writer Myroslav Dochynets!; it also gives a description of names of the heroes in the novel, reveals their informational potential.

Main hero in the novel has many names; they all are formed from appellatives, but author chooses name Vichnyk that has a symbolic meaning.

Word «vichnyk» is absent in our vocabularies. Selecting the name for his hero, author becomes a creator. He's creating a world in the word-name that becomes a quintessence of the shown in the text, becomes principal.

As we can see, author's new name Vichnyk has got informational content and evaluative aspect. Together they work on the subject, the idea, the artistic vision.

The other names of the hero are also interesting: Healer, Znatnyk, Sorcerer, Bosorkun, Kharakternyk, Eternal Grandfather, One that lives in the Black Thicket... In our opinion, all these names are only minor additions to the name Vichnyk. These names are synonyms to the word «wizard».

God is a cross-cutting theme in all novels by M. Dochynets, so as in «Vichnyk». The author calls God by different names: Almighty God, Father, Lord, God, Jesus, Granter, Creator, Son of God, Doctor, Master, Great Potter, Great Craftsman, Supreme Being. God in «Vichnyk» is a creative and leading force.

The author calls the minor characters with familiar names, which are specific to the region; some of them have got Transcarpathian dialectal features.

Our study showed that the literary anthroponomy is the creativity of the author. Myroslav Dochynets puts into the proper names of the literary heroes some valuation, onym becomes the most laconic tool of the hero characteristic.

Key words: *author neologism, appellative, vichnyk, etymology, proper name of the literary hero.*

Надійшла до редакції 13.05.2015